

er interessant for så vidt den verden, den udkaster er det; den er altid utopisk i den bedste betydning af ordet.

Martin Hultén, post. doc., ph.d., Institut for Kunst- og Kulturvidenskab, KU.

Svend Erik Larsen

Hvordan er teksten i verden?

Jørgen Bruhn: *Romanens tanker – M.M. Bachtins romanteorier*, Kbh. 2005 (Multivers).

I kulturhistorien optræder nu og da indflydelsesrige personer der udmærker sig ved uafviseligt at være brage-snakkende tågehorn. Det man skal lægge mærke til er at de alligevel er indflydelsesrige – Vico som et større europæisk og Grundtvig som et hjemligt eksempel. Og altså Bachtin som et nyere eksempel. Nogle ville måske tage Peirce, Heidegger eller Derrida med også. Men lad os nu ikke blive polemiske.

Det er svært at sige om sådanne personer har fået deres virkning *i kraft af* deres visionære vidtløftighed. Det kunne man jo mene, i og med de så giver beskæftigelse til en hær af eksegeter der skal sikre balancen mellem klarhed og uklarhed, så både indflydelsen og deres egen beskæftigelse sikres. Men det er nok snarere *på trods af* uklarheden i deres formuleringer de bliver indflydelsesrige, fordi de med usvigelig instinktiv eller reflekteret sikkerhed slår ned på fænomener der er vigtige, men hvis

nærmere natur og rækkevidde ingen rigtig ved hvad er.

De har fat på noget vi ikke kan afvise, når vi først har fået opmærksomheden vakt, men som vi heller ikke kan forstå nærmere gennem de rablende profeter. Normalt er det litteraturen der tager over her, som når Balzac igen og igen digter om den by han ikke kan lide, ikke kan undvære, ikke kan forstå, men heller ikke kan undgå at se som det enkeltstående mest afgørende virkelighedselement i hans samtid. Men hvad og hvorfor det forholder sig sådan, det har han kun modsigelsesfyldte litterære strategier til at udtrykke.

De der, som de nævnte eksempler, ikke kun er eller slet ikke er fiktionsforfattere, bliver så i stedet til *tænkere*, som Jørgen Bruhn siger i sin titel. De tænker dybt, energisk og forpligtende, javel, men udtrykker sig ikke så klart som en filosofi eller teoretiker gør eller bør gøre. Derimod udtrykker de sig præcist så uregerligt som sammenhængen mellem deres egen forståelse og deres genstand tillader på det tidspunkt hvor de beskæftiger sig med den. Eneste alternativ er ikke klarhed og enkelhed, men at holde mund. Man *kan* ikke forstå mere på de givne historiske betingelser.

Jørgen Bruhn overbeviser læseren om at Bachtin er et sådant betydningsfuldt og indflydelsesrigt rodehoved, der har fået sin betydning og indflydelse med rette. På dansk er det den mest grundige og nuancerede indføring i Bachtins forfatterskab. Måske ikke den mest provokerende,

men det kan man jo altid blive hvis man er selektiv nok. Bruhns bog er den bredest anlagte og den der er mest i overensstemmelse med den internationale forskning om russeren.

Der er jo forskellige måder at gribe et sådant korpus an som Bachtins tekster udgør. Man kan for det første konstituere det som *helhed* ved at sortere i udgaver, manuskripter og bragesnak. Den slags har størst interesse hvis det er første gang man tager fat på værket, som ved introduktionerne i 60'erne. Det gør Bruhn ikke og behøver det ikke. Han kender til gengæld forskningens kringelkroge.

For det andet kan man opgive den slags projekter og rette Bachtin til med henblik på *tekstanalytisk* anvendelse i konkrete sammenhænge, som det er sket i en række glimrende danske anvendelser af den gamle. For det tredje kan man *selektivt* fremstille de begreber eller synspunkter det kan lade sig gøre at fortolke som en sammenhæng og lade resten ligge, og dermed danne en dominerende og relevant men ikke total sammenhæng. Det er nærmest det sidste Bruhn gør, men så bredt, sobert og åbent lagt an at selektionen aldrig bliver til idiosynkrasi og dogmatik, men inviterer til videre tænkning.

Bogen er på den baggrund vidende nok til at fortjene en solidarisk præsentation og vidende nok til ikke at tage skade af lidt usolidarisk behandling oveni. Jeg prøver med begge dele.

Bruhns synspunkt er at Bachtin hele tiden fastholder et etisk og kontekst-

bevidst syn på romangenren og litteraturen, selv når han begiver sig ud i omfattende formelle betragtninger. Grundspørgsmålet er, som der står i konklusionen, 'hvordan er teksten i verden?', et spørgsmål der både involverer tekstens strategier, de subjekter der giver sig af med sprog og tekster, og de historiske værdier teksterne udtrykker og skubber til. Bruhn ser Bachtin som en forlængelse af oplysningstraditionen i hans forsøg på at forstå litteraturen som det der sætter det menneskelige subjekt fri til med ansvar at ændre sig selv og verden til det bedre, en oplysningsutopiker.

Ud fra denne overordnede anti-formalistiske – men jo ikke anti-formelle – indfaldsvinkel er det strukturerende greb at se på Bachtins romanteorier som et sæt af alternerende teorier der til en vis grad følger Bachtins kronologiske udvikling. Der er den *polyfone* teori, der først og fremmest er knyttet til arbejdet med Dostojevski. Videre møder vi den *stilistiske* romanteori, som vokser ud af polyfonien som dialogisk struktur og betoner det flersidede ords funktion som en mangesidet perspektivisme i teksterne. Her er vi i gang med Rabelais-bogen og en betoning af litteraturens historiske og epokale karakter. Sluttelig indfører Bruhn en *kronotopisk* romanteori, udsprunget af det uafsluttede arbejde med Goethe og dannelsesromanen med fokus på mennesket som et væsen i bestandig tilblivelse i tid og rum.

Denne tredeling og de konsekvenser Bruhn drager for tolkning af

tekst, subjekt og samfund er bogens ryggrad. Hans insisteren på at Bachtin får mest samlet gennemslagskraft, hvis man opgiver at lave ham om til én teori med vold og magt, men ser dimensioner og udviklinger i hans forfatterskab, er ikke bare godt, men rigtig godt. I slutningen forsøger han sig spændende og perspektivrigt med at sammentænke de tre teorier med et subjektbegreb som omdrejningspunkt. Det var solidariteten.

Desværre flettes denne tredeling sammen med andre ting der slører den klare argumentationsstruktur. Vi kommer først i gang med denne gennemgang en tredjedel henne i bogen, efter en laaaang personhistorisk gennemgang, og kapitlet om polyfoni er, næsten montageagtigt, krydsklippet med litteraturhistoriske forudsætninger og filosofisk baggrund.

Og han har sit hyr med Bachtins obskure stilbegreb, der mest af alt er et begreb om teksten som retorisk størrelse. Det havde været klarere at gå vejen om ad nyere retorik for at bringe begrebet på plads end den møjsommelige gang gennem Bachtin-citaterne. Og aldrig så snart er autorbegrebet indført til forskel fra forfatter og fortæller, førend Bruhn rask væk for det meste skriver forfatter, og et sted endog poeten. Her ville jeg anbefale en konsekvent terminologi. Begrebsafklaringen står jo klart, oplysende og velbegrunder hos Bruhn. Det var den kritiske solidaritet.

Nu til manglen på samme. Der er en modsætning i Bruhns projekt der begrænser hans perspektiv. På den ene

side vil han, hæderligt og indsigtfuldt, nuancere den samtidshistoriske kontekst, politisk og filosofisk, for Bachtins arbejde. Vi får Spielhagen (om end han er glemt i bibliografien), Cassirer, Voloshinov, det ideologiske klima i Sovjet og en del mere. Fint nok og særdeles oplysende. Aha, det var altså baggrunden for at Bachtin tænkte dit og skrev dat. Men den historiske omhu er sikkert medvirkende til at den bærende tredeling kommer så sent på banen, og at polyfonikapitlet samtidig skal integrere kapitlerne om forudsætningerne.

Men på den anden side vil han se på »hvordan Bachtins tænkning stadig har relevans og værdi« (p. 9). Men det er der ikke meget af i bogen, og det kunne der godt have været. Jeg har allerede nævnt retorik og nyretorik i forhold til stil. Men hvor er Habermas' oplysningsprojekt med frigørende diskurs og diskursetik. Det ligger tæt på Bruhns tolkning af Bachtin. Begrebet om perspektivisme er endvidere også lanceret af Wellek og Warren som løsning på nykritikens historieproblem, ligesom det parallelt bruges som løsning på stilbegrebets formalistiske og lingvistiske begrænsning. Andre end Bachtin har også arbejdet med tid og rum som historisk betingede tekstorganisationsprincipper. Foucault, fænomenologer, postkoloniale teoretikere og andre. Sådanne referencer kunne godt have sat kronotopbegrebets uklare historicitet i perspektiv.

Jeg efterlyser ikke sådanne og sikkert andre mulige aktuelle paralleller

blot for at udvide antallet af henvisninger. Det drejer sig om at følge op på Bruhns egne intentioner om aktualisering. Jeg tror en konfrontation med nyere teoretikere og en mere tilbagetrukket betoning af det samtidige inspirationsgrundlag kunne have trukket nye nuancer frem i Bruhns fortolkninger til gavn for den fortsatte brug af Bachtin til analyse og teoriudvikling.

Det er ikke helt solidarisk at bede om mere end man får, men det var jo hvad vi fik stillet i udsigt. Til gengæld får vi en spændende optakt til videre og aktualiserende arbejde med og i forlængelse af Bachtin. Og tak for det.

Svend Erik Larsen, professor i litteraturhistorie ved Aarhus Universitet.

Rigmor Kappel Schmidt **Barokkens evige udgrænsning**

Sofie Kluge: *Don Quixote og roman-genren*, Kbh. 2005 (Museum Tusulanums forlag).

Don Quixote udgør afsættet til at følge udviklingen af romanens æstetik fra barokken og frem til vor tid. Modigt træder Sofie Kluge ud i det kviksand, det er at beskæftige sig med Miguel de Cervantes' *Don Quixote*, hvad enten det er selve værket, man kaster sig over, eller den uendelige litteratur omkring det. Der stilles skarpt på receptionen af værket, udvælges en

kongerække af især centraleuropæiske litteraturteoretikere, der har gjort sig nogle tanker om den spanske ridder. Herefter indledes en veritabel tour de force gennem de sidste fire hundrede års romanæstetik, gennemlyst med *Don Quixote* som prisme. Og som det så ofte sker, bliver det ikke prismet, vi får øje på, men det lys, der stråler ud fra prismet.

Gennem romanæstetikens udvikling vil spørgsmålet om nominalisme eller realisme følge os undervejs, idet der i hver periode vil blive set på, om den overvejende er nominalistisk i aristotelisk forstand, altså mimetisk rettet mod den foreliggende verdens fænomener, personer og begivenheder, eller realistisk i platonisk forstand, hvor ideernes verden anskues som realiteter. Imidlertid render Sofie Kluge hurtigt ind i, at hendes kongerække bruger begrebsparret realisme og idealisme. Der opereres altså med nominalisme og realisme, svarende til realisme og idealisme, uden at det pædagogisk bliver slået fast med syvtommersøm, at realisme og realisme er to forskellige ting, hvad der er som skabt til at gøre de stakkels studerende snotforvirrede.

Kongerækken etableres med centrale skikkelser, der i de skiftende perioder har ment noget om såvel *Don Quixote* som romanens æstetik. Den spanske baroks reception klares på 14 linjer, da man »manglede det intellektuelle overskud og de kritiske redskaber til at forstå sin tids ekstravagante opbud af kunstneriske nyskabelser« (p. 13). Også med oplysningstiden